

Alocuțiunea introductivă

a Prof. univ. dr. Mircea Duțu, Președintele UEB,
Membru de onoare al Consiliului de Administrație al CIDCE

1. Inițiativa organizării unui colocviu internațional și a unor Zile de studiu cu tema *Dreptul uman la mediu și Pactul Verde european* s-a născut, așa cum sugerează, în parte, chiar titlul său, din întâlnirea și conjugarea a două priorități tematice ale activității de cercetare științifică desfășurate de Centrul Internațional de Drept Comparat al Mediului (CIDCE) din Limoges, Franța, și în cadrul Universității Ecologice din București (UEB): recunoașterea unui drept uman la mediu în complexitatea semnificațiilor sale și exprimarea lor în datele contextului european, în general și cele ale Pactului Verde, în special.

Într-adevăr, inițiativa CIDCE de a codifica și promova (proiectul) unui al treilea pact internațional al drepturilor omului, alături de cele două din 1966 relative la drepturile civile și politice și, respectiv, drepturile socioeconomice și culturale, consacrat drepturilor la mediu cunoaște o confirmare crescândă și specifică și în plan european, prin Pactul Verde și directivele și regulamentele de aplicare ale sale. Spre a înțelege mizele juridice, politice, sociale și de mediu ale acestei ecuații este nevoie de a reflecta și a concluziona asupra specificităților europene și ale implicațiilor lor. Acestea rezidă, în principal, în imprimarea și adăugarea unei dimensiuni noi, climatice a drepturilor fundamentale având în vedere că Pactul Verde, care marchează cadrul unional-european de transpunere a Acordului de la Paris privind clima din 2015, a fost completat și întărit prin *Pactul pentru climă* (2021) și s-a exprimat juridic mai ales prin *Legea europeană a climei* și pachetul legislativ „*Fit for 55*” (2021). Aceste evoluții politico-normative confirmă, la rândul lor, preocupări doctrinare în frunte cu propunerea de recunoaștere și de promovare a unui drept la climă stabilă și propice echilibrelor ecologice, ca o componentă nouă a drepturilor umane la mediu.

În cadrul colocviului internațional organizat de Asociația Europeană de Dreptul Mediului la *La Rochelle*, 2-3 octombrie 2015, în pregătirea Acordului de la Paris din decembrie același an, cu tema *Justiția climatică. Provocări și perspective pentru COP 21*, susțineam comunicarea *Schimbările climatice și drepturile omului: emergența unui drept fundamental*, publicată ca atare în volumul conferinței. La o asemenea idee, moderatorul sesiunii, profesorul Gilles Martin, de la Universitatea din Nisa, concluziona, poate cu o oarecare ironie sau numai ca semn al unui scepticism atunci posibil justificat: posibil, dar puțin probabil!

Nouă ani mai târziu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO sau Convenția europeană), prin decizia sa istorică din 9 aprilie 2024 (cauza *Verein KlimaSeniorinnen c. Suisse*), introducea în dreptul convențional european al drepturilor omului, tot prin ricoșeu și tot invocând art. 8 din Convenția europeană în materie din 1950, protecția climei, ca una în continuarea, dar fără a se confunda total, celei a protecției mediului. Poate că în acest sens se cuvine văzută, înainte de toate, contribuția europeană la dezvoltarea problematicii drepturilor umane și schimbărilor climatice, a dreptului uman de mediu în general. În orice caz, aceasta reprezintă o preocupare centrală a activității de cercetare științifică a UEB și se dorește a fi contribuția sa la dezbaterile aferente colocviului și Zilelor de studiu de față.

Ea se întâlnește, așadar, ideatic cu inițiativa CIDCE de elaborare și de promovare a Pactului internațional privind drepturile umane fundamentale la mediu, reuniunea noastră constituind astfel

un cadru adecvat de dialog, dezbateri fructuoase și de promovare a unui subiect major al actualității.

În același timp, nu putem ignora nici alte demersuri cu rezonanțe în materie, precum avizele consultative solicitate în ultima perioadă, respectiv cel așteptat asupra obligațiilor internaționale ce revin statelor pentru protecția climei din partea Curții Internaționale de Justiție și mai ales cel solicitat Curții Interamericane a Drepturilor Omului privind impactul schimbării climatice asupra drepturilor omului, la solicitarea Republicii Chile și a Columbiei.

De curând, la 21 mai 2024, Tribunalul Internațional al Dreptului Mării (TIDM) a emis un aviz consultativ prin care estimează că statele au obligația de a reduce emisiile antropice de GES pentru a proteja mediul marin de efectele încălzirii climei. Pentru aceasta jurisdicția onusiană a conchis că emisiile constituie o poluare a oceanului în condițiile Convenției privind dreptul mării (1982) și, în consecință, statele sunt ținute să le reducă pentru „a proteja și prezerva mediul marin de impactele schimbării climatice și acidificare”.

Asemenea repere tematice de analiză ne consolidează convingerea asupra oportunității subiectului ales și ne dau speranța că concluziile dezbaterilor noastre vor contribui la progresul științifico-juridic scontat.

2. În plan internațional, adoptarea rezoluției 76/300 a Adunării generale a ONU (28 iulie 2022) *Dreptul la un mediu curat, sănătos și durabil* a accelerat procesul de afirmare a unui atare drept fundamental. În această perspectivă, inițiativa CIDCE de elaborare și de promovare a proiectului unui al treilea pact internațional al drepturilor omului, alături de cele două din 1966, consacrat drepturilor la mediu (2017), cunoaște prin acordarea Premiului drepturilor omului al Națiunilor Unite (2023) noi impulsuri și șanse de a se bucura de susținerea necesară din partea statelor în vederea adoptării sale de către forurile onusiene.

La nivel european, tendința tradițională a UE de a trata și de a recunoaște separat drepturile omului de dezvoltarea dreptului mediului, în condițiile în care primele sunt prezente numai în Carta drepturilor fundamentale a UE, iar Uniunea nu a aderat la Convenția europeană, pare pe cale de a fi abandonată. Într-adevăr, noul program general de acțiune al Uniunii Europene în materie de mediu pentru perioada 2022–2030 (PAM 8), adoptat prin Decizia nr. 591 din 12 aprilie 2022, consideră „înregistrarea de progrese în direcția recunoașterii dreptului la mediu curat, sănătos și durabil, astfel cum e prevăzut în Rezoluția nr. 48/13 a Consiliului ONU pentru Drepturile Omului”, drept o „condiție favorabilă pentru realizarea obiectivelor prioritare ale PAM 8”. În acest fel, conexiunea dintre demersul onusian și evoluțiile unional-europene pertinente este relevată și subliniată oficial, iar clivajul între dreptul UE și protecția mediului estompat, deschizându-se noi perspective de abordare a problematicii respective și de conexiuni relevante.

Obligația de respectare a drepturilor fundamentale și în particular a Cartei drepturilor fundamentale a UE (Carta) e afirmată în mod recurent în dreptul derivat al Uniunii și impregnează puternic elaborarea și aplicarea acțiunilor și politicilor europene. Insistența, chiar sistematicitatea de care dă dovadă legislatorul unional-european pentru a impune drepturile fundamentale conduc la a ne întreba de sensul acestei formalizări, precum și asupra amplitudinii respectivei retorici. Inserția recentă a respectării Cartei în punerea în aplicare a fondurilor europene deschide un nou câmp de reflecție și posibilități de acțiune în această privință. Acest fapt a devenit operațional odată cu adoptarea de către Parlamentul European și Consiliu a Regulamentului (UE) nr. 2021/1060 din 24 iunie 2021 de stabilire a dispozițiilor comune pentru fonduri de gestiune partajată cu statele membre în cadrul dezvoltării economice, sociale și teritoriale și a declanșat primele cercetări pertinente, deschis asumate. El consacră respectul dispozițiilor Cartei cu titlu de principii orizontale, de „condiții favorizante”, deschizând noi perspective ale unui punct de echilibru între

două logici aparent incompatibile ce însoțesc procesul de integrare europeană. Prima e cea „contabilă”, adesea aridă, purtând asupra punerii în aplicare a politicilor europene majore, mai ales în termeni bugetari, care sunt în special politica agricolă comună și politica de coeziune. Cea de-a doua e o logică „umanistă”, concretizată prin constituționalizarea și consacrarea jurisprudențială de garanții ale valorilor Uniunii (art. 2 și 7 din TUE) în frunte cu respectarea statului de drept și a drepturilor fundamentale.

În acest sens, *Pactul Verde* din 11 decembrie 2019 reprezintă, prin viziunea promovată și măsurile de aplicare a sa, nu numai o nouă strategie de creștere, destinată să conducă la neutralitatea climatică a UE în 2050, ci și un ansamblu de politici și reglementări vizând concretizarea angajamentelor sale decurgând în primul rând din Acordul de la Paris privind clima (2015) și, într-un context mai larg, de racordare la evoluțiile internaționale privind drepturile la mediu. Promovarea obiectivului neutralității climatice, al limitării ridicării încălzirii globale la 1,5°C în raport cu nivelurile preindustriale și configurarea unui nou model de creștere durabilă are implicații importante și pentru protecția drepturilor fundamentale. Măsurile legislative aferente programului „Fit for 55” prefigurează și promovează raporturi directe între dreptul mediului și drepturile omului și prin aceasta marchează progrese evidente în materie. Regulamentul (UE) 2021/1119 al PE și Consiliului din 10 iunie 2021 de instituire a cadrului de realizare a neutralității climatice („Legea europeană a climei”) „respectă drepturile fundamentale și principiile recunoscute de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în special articolul 37, care urmărește promovarea integrării în politicile Uniunii a unui nivel ridicat de protecție a mediului în conformitate cu principiul dezvoltării durabile” (Preambul, punctul 6).

Și alte dimensiuni (juridice) ale celor aproximativ 50 de inițiative politico-strategice aferente „Green Deal”-ului se pretează la noua abordare și prezintă inedite semnificații și implicații în cadrul ecuației protecția mediului-drepturile omului, având ca rezultat finală impulsivarea drepturilor umane la mediu. Definierea obiectivelor climatice pentru etapa 2040 și perspectivele unui „Pact verde și social” accentuează conexiunile reciproce. La toate acestea se adaugă și recenta tendință jurisprudențială inaugurată prin hotărârea pronunțată de Curtea de Justiție a UE în cauza *Craeynest* (26 iunie 2019) potrivit căreia există o legătură, co-substanțială noțiunii de „nivel ridicat de protecție a mediului” (vehiculată de art. 37 din Cartă), între interesele particularilor cu drepturile fundamentale la viață și la sănătate.

3. În cadrul reuniunii, președintele CIDCE, prof. Michel Prieur, personalitate fondatoare a dreptului mediului, *Doctor Honoris Causa* al UEB (2010), va prezenta și promova două inițiative științifice remarcabile: crearea de indicatori juridici pentru însoțirea urmărilor celui de-al 8-lea Program de acțiune al UE privind mediul și Pactul Verde, proiect de cercetare inovant și asumat în colaborare cu UEB și, desigur, argumente suplimentare importante pentru adoptarea unui *Pact internațional privind drepturile umane la mediu*. La rândul său, prof. Julio Bravo Iubini, Ambasadorul Republicii Chile în România și reputat specialist în domeniul mediului va aduce precizări importante asupra inițiativei țării sale și a Columbiei din ianuarie 2023 vizând solicitarea unui aviz consultativ din partea Curții Interamericane a Drepturilor Omului privind legătura dintre drepturile omului și schimbările climatice.

Last but not least, intervenția prof. Ion Guceac, membru al Academiei de Științe a Moldovei și director al Institutului de Creație Legislativă de Drept Comparat din Chișinău, ne relevă elemente noi asupra modului în care aderarea la Uniunea Europeană și preluarea Acquis-ului de mediu contribuie la consolidarea regimului juridic al dreptului la mediu sănătos și echilibrat ecologic, inclusiv în dimensiunea sa climatică.

Din atari perspective de concepție tematică și prin contribuțiile teoretice așteptate, colocviul și Zilele de studiu *Dreptul uman la mediu și Pactul Verde european* reprezintă un moment semnificativ al reflecției și dezbaterilor juridice pertinente.

Cele două acorduri de colaborare științifică încheiate de UEB, pe de o parte cu CIDCE și pe de alta cu Universitatea de Stat a Republicii Moldova întregesc rezultatele acestei reprezentative manifestări științifice.